

تحلیل علل و عوامل جرم قاچاق کالا
و اصول حاکم بر پیشگیری از آن

منوچهر صادقی*

شعبه پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

چکیده

قاچاق کالا معلول یک سری علل و عوامل مختلفی است که مبارزه با آن مستلزم توجه همگانی و عزم راسخ همه‌ی نهادهای دولتی و مردمی است که اگر بتوان سیاستی یکپارچه را در جهت هماهنگی این دو نهاد مردمی و دولتی برپا کرد قطعاً کارآمد و مثمر ثمر خواهد بود. به طور کلی آنچه سبب پدیدار شدن قاچاق شده است می‌توان به عوامل اجتماعی، ضعف زیرساخت‌های تولیدی و اقتصادی، خلاءهای قانونی، عوامل فیزیکی و جغرافیایی و... اشاره کرد که بر همین اساس تلاش کشورهای رقیب اقتصادی و حتی سیاسی برای اخلال در نظام اقتصادی، پایین بودن کیفیت کالاهای داخلی، بالابودن قیمت ریالی کالاهای داخلی نسبت به موارد مشابه خارجی، تنوع کالاهای خارجی، سهولت در واردات غیرقانونی، بالا بودن نرخ های جانبی کالاهای خارجی در مرزهای ورودی از جمله بحث گمرک و مالیات، بیکاری و یا بودن شغل های کاذب مرزی و ... را می‌توان نام برد که بر این اساس وقتی ما علت‌های قاچاق را بتوانیم به صورت موردی تبیین کنیم در ادامه راحت‌تر و بهتر می‌توانیم بدون آنکه بر سیاست‌ها و روابط بین‌المللی خود خللی وارد آوریم بر این پدیده شوم اقتصادی که در حال حاضر گریبان‌گیر جامعه اقتصادی ما شده است فایق آییم.

واژه‌های کلیدی: جرم، قاچاق، پیشگیری، اقتصاد

مقدمه

رونق قاچاق و مصادیق آن و همچنین نحوه ارتکاب آن در اکثر کشورها و دولت‌های دنیا امری شایع می‌باشد که بسته به نحوه استقرار و موقعیت جغرافیایی، شرایط اقتصادی، فرهنگی و ... متفاوت است و البته می‌توان گفت بیشتر ریشه در محدودیت‌های تجاری و قانونی دارد که هر دولتی برای خود وضع می‌کند. در بسیاری از موارد پدیده قاچاق یک امر غیر قابل انکار است که بودن آن می‌تواند به عنوان امری محرک بر بازار ایفای نقش نماید. قاچاق کالا به طور اختصاصی می‌تواند به جای تهدید، یک فرصت مناسب برای امر تولید باشد یعنی از همان تهدید بر اقتصاد به عنوان یک فرصت عالی برای ورود در بازار تولید و شکوفا نمودن و رونق بخشیدن بر بازار استفاده نمود یعنی آنچه که امروزه جرم شناسان تحت عنوان نظریه معکوس از آن یاد می‌کنند. کشورهای جهان امروزه به دلایل متعدد با همدیگر در ارتباط هستند و هرچقدر این روابط مسالمت‌آمیز باشد گزینه‌ی منفعت‌طلبی ایجاب می‌کند که برای رقابت در تمام عرصه‌ها و بطور اختصاص بحث اقتصادی بعنوان زیربنا و شالوده و پاشنه آشیل حاکمیت دولت‌ها، از هیچ تلاشی فروگذاری نکنند و بهترین راه برای این امر توسل به تزریق کالاهای مورد احتیاج دولت مورد نظر است که از حربه‌های بالا بردن مقطعی کیفیت، پایین بودن قیمت، مشابه بودن با نمونه‌ی داخلی برای تضعیف بنگاه‌های تولیدی و ... استفاده می‌نمایند.

سیستم قانون‌گذاری ایران نیز به مانند تمام کشورهای صاحب اقتصاد برای جلوگیری از تضعیف اقتصاد خود و حمایت از تولید داخلی راه‌حل مبارزه با قاچاق را در وضع قوانین و مقررات خاص دانسته است که البته با گستردگی و پراکندگی و متعدد بودن قوانین در این امر مواجه هستیم.

قاچاق کالا و ارز به عنوان یکی از موارد مهم در این زمینه چند سالی است که به ریشه‌ی اقتصاد داخلی حمله کرده و سعی در خشکاندن آن دارد که با وضع قوانین متعدد در سنوات قبل برای مبارزه با این پدیده شوم اقداماتی انجام گرفته است که البته در آخرین اراده قانون‌گذار داخلی با وضع قوانین شدید بر آن امر پافشاری شده است که البته برای رسیدن به حد اعلای

اقتصاد مقاومتی که مدنظر مقام معظم رهبری (حفظه الله) است بایستی تلاشی مضاعف نمود و تمام ارگان‌ها و دستگاه‌های ذی ربط برای رسیدن به این مهم بسیج و متحد شوند تا بتوان درخت اقتصاد داخلی را از هر آفتی محفوظ گذاشت.

در نوشتار حاضر که بر اساس مطالعات و بررسی جوانب مورد نگارش قرار گرفته است سعی بر آن شده تا با بیان مفهوم کلی قاچاق از نظر موازین حقوقی و جرم‌شناسی نخست به بیان کلی علل و عوامل این پدیده شوم اقتصادی و دوم اصول حاکم بر پیشگیری از آن و در نهایت ارائه یک سند دقیق پیشگیری بر مبنای اقتصاد مقاومتی طرح دیدگاه بنماییم تا بتوان به عنوان یک راه‌حل حقوقی و جرم‌شناختی در جهت مبارزه منطقی و کارآمد ارائه طریق نماییم.

۱. تعریف و مفهوم جرم قاچاق

۱-۱. جرم

از نظر حقوق دانان بایستی بین جرم کیفری و جرم مدنی تفکیک قائل شد، اولی عبارت است از «هر فعلی که به موجب قوانین کیفری انجام دادن و یا ترک آن با مجازات مقرر توأم باشد، مانند قتل و کلاهبرداری و...». و جرم مدنی هم به جرمی اطلاق می‌شود که «من غیر حق زیانی به دیگری وارد آید و فاعل را به جبران آن ملزم نماید» (اردبیلی، ۱۳۸۶، ج ۱، ۱۲۱) و نیز در ادامه حقوق دانان معتقدند جرم آن عملی است که قانون‌گذار آن را منع نموده و برای آن مجازات تعیین کرده است (آزمایش، ۷۸، ۲).
 م ۲ ق.م.ا. ایران تعریف جرم اعلام می‌دارد: «هر رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل که در قانون برای آن مجازات تعیین شده.» و این مرجع استناد احکام قضایی است برای صدور حکم جزایی که به دستور اصول ۳۶ و ۱۶۶ و ۱۶۷ ق.ا. قضاات مکلفند احکام خود را در چهارچوب قانون صادر نمایند.

با دقت در مفهوم کلی و توجه به مبانی اصولی در این خصوص می‌توان بیان نمود که جرم قاچاق در تمام شقوق به دلیل قابل کیفر بودن و نیز جنبه عمومی آن یک جرم جزایی است که

در قانون برای آن تعریف و کیفر خاص یش بیش بینی شده است.

۲-۱. قاچاق^{۱۶}

از نظر لغوی قاچاق به معنای تردستی و کاری که به صورت پنهانی و تردستی انجام می شود و نیز خرید و فروش کالاهایی که در انحصار دولت بوده و یا معامله آنها ممنوع می باشد (عمید، ۱۳۸۱، ۹۶۶).

از نظر فرهنگ لغت حقوقی قاچاق به معنای حمل و نقل کالا از نقطه ای به نقطه دیگر خواه داخل یک کشور خواه خارج از کشور که برخلاف مقررات مربوط به حمل و نقل بطوری که این عمل ناقض ممنوعیت یا محدودیتی باشد که قانوناً مقرر شده است (جعفری لنگرودی، ۱۳۸۳، ۵۱۰). و در نهایت از نظر ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۳ دی ماه ۱۳۹۲ و اصلاحات ۱۳۹۴ قاچاق کالا و ارز «هر فعل یا ترک فعلی است که موجب نقض تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز گردد و بر اساس این قانون و یا سایر قوانین قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین شده باشد و در مبادی ورودی یا هر نقطه از کشور حتی در محل عرضه ی آن در بازار داخلی کشور کشف شود». از تعاریف بیان شده چنین استنباط می گردد که برای قاچاق در معنای کلی آن یک نوع حرکت ماهرانه همراه با هنجار شکنی قانونی لازم است تا بتوان از طریق آن سبب ورود و خروج اقلام انحصاری دولت و یا کالاهای ممنوع را فراهم آورد. در واقع قانون گذار با تعریفی نسبتاً جامع و کلی سعی بر آن داشته تا تمام فروض از جمله ورود و خروج کالا، نقض تشریفات قانونی مانند پرداختن گمرک قانونی و مالیات های متعلقه به آنها در مرزهای کشور را جرم اعلام نماید و در نهایت با وسعت بخشیدن به دایره تعریف یعنی قاچاق محسوب شدن حتی در محل عرضه هم بر اهمیت این موضوع نظر داشته است.

۲. سابقه تقنینی

قاچاق کالا بنا به دلایل اقتصادی و رقابتی و نیز ضعف‌های موجود در نظام‌های اقتصادی کشورها تقریباً در اکثر کشورهای جهان قابل تصور می‌باشد هرچند میزان کمی و کیفی آن متفاوت می‌باشد. در کشور ما ایران هم این پدیده در قبل و بعد از انقلاب وجود داشته است. در قبل از انقلاب به دلیل عدم وجود محدودیت منابع ارزی قاچاق کالا برای کسب درآمد ارزی سابقه نداشت و قاچاق برای فرار سرمایه از کشور نبود بلکه انگیزه‌ی قاچاق واردات برای رفع کمبود داخلی و تفاوت قیمت در دو کشور همسایه و کسب درآمد بیشتر و رفع بیکاری و لوکس‌گرایی از جهت محدودیت و ممنوعیت اجناس لوکس و فرار از انجام تشریفات قانونی و اداری و... صورت می‌گرفت. هرچند که بخش زیرزمینی اقتصاد ایران قرن‌های پیش ازین با خرید و فروش غیرقانونی نمک، فعالیت خود را آغاز نمود. نخستین مقرراتی که در زمینه مبارزه با قاچاق در ایران به تصویب رسید قانون مجازات مرتکبین قاچاق مصوب ۱۳۱۲ بود که به علت پایین بودن قدرت خرید مردم و زیاد نبودن سطح تقاضا و مصرف، قاچاق جنبه محلی داشت. در سال ۱۳۳۷ و اصلاحیه ۱۳۵۰ دومین قانون قاچاق در امور گمرکی به تصویب رسید که بر همین اساس حوزه صلاحیت آن محدود بود. بعد از پیروزی انقلاب اسلامی و وقوع جنگ تحمیلی و بلوکه شدن ذخیره‌های ارزی ایران توسط آمریکا و متعاقب آن حادث شدن مشکلات اقتصادی درون مرزی و کسری بودجه و جیره‌بندی کالاهای اساسی در بین مردم سبب تغییر ماهیت سیاست اقتصادی و تجاری ایران گشت که پیامد آن تصویب ماده واحده راجع به الحاق بند ۱۱ به ماده ۲۹ قانون امور گمرکی مصوب ۱۳۵۸ شد. در سال ۱۳۶۰ از آنجا که بهترین درآمد ارزی ما صادرات غیرنفتی بود در جهت کاهش جریمه متخلفین صادرات فرش ماده واحده‌ای به تصویب رسید که سرانجام قانون مجازات اخلاص‌گران در نظام اقتصادی کشور در ۶۹/۹/۱۹ به تصویب رسید که بعدها تغییر و تحولات پراکنده‌ای در سیستم حقوقی ما به مانند اکثر قوانین بوجود آمد که از آن جمله

می‌توان به اصلاح ماده ۱ قانون مجازات مرتکبین قاچاق ۱۳۷۳، ماده واحده حدود صلاحیت دادسراها و دادگاه‌های انقلاب برای رسیدگی به امور قاچاق ۱۳۶۲ که رسیدگی به این امور را در اختیار دادگاه انقلاب قرار داد و در نهایت قانون تعزیرات حکومتی راجع به قاچاق کالا و ارز مصوب شورای تشخیص مصلحت نظام اشاره کرد که در نهایت قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۳ دی ماه ۱۳۹۲ و اصلاحات ۱۳۹۴ در حال حاضر بعنوان یک قانون جامع در دسترس قرار دارد.

۳. علل بروز قاچاق

برای ورود در بحث علل و عوامل بروز قاچاق و به اختصاص قاچاق کالا علل و عواملی دخیل هستند که در شیوع این پدیده شوم اقتصادی بطور مستقیم یا غیرمستقیم دخالت دارند که اهم آنها به شرح ذیل است:

۳-۱. عوامل اجتماعی و فرهنگی

بحث عوامل فرهنگی و اجتماعی را می‌توان بعنوان اصلی‌ترین فاکتور گرایش به قاچاق نام برد که مستقیم ریشه در فرهنگ جامعه دارد. از سال ۱۳۴۷ به بعد با بالا رفتن درآمدهای نفتی، توزیع ثروت و درآمد بین مردم و امکان خرید کالا بیشتر و متنوع‌تر و مصرف‌گراتر شدند. بعد از پیروزی انقلاب شکوهمند اسلامی و دوران جنگ تحمیلی در میان مردم و بخصوص جوانان و کمبود ارز مسافرتی و تجاری برای واردات کالای خارجی با نبودن روحیه صرفه‌جویی فرهنگ مصرف‌گرایی تضعیف نشده است و تمایل به اجناس لوکس و متنوع در بین مردم بالا رفته و این سبب می‌شود تقاضا برای اجناس خارجی در بازارهای داخلی که به هر طریقی وارد می‌شود بیشتر شود.

۲-۳. عوامل اقتصادی

شاید به جرأت بتوان گفت یکی از مهمترین دلایل قاچاق ضعف زیرساخت‌های اقتصادی است که می‌تواند بر تشدید این پدیده بیفزاید. در این زمینه می‌توان مواردی همچون پایین بودن کیفیت کالای داخلی، بالابودن قیمت تمام شده کالاهای داخلی نسبت به موارد مشابه خارجی، عدم توان رقابت ارزی، بالا بودن نرخ‌های جانبی همچون مالیات و عوارض و در بحث ورود و خروج کالا، هزینه‌های بالای گمرکی، عدم پشتیبانی و حمایت نهادهای دولتی از تولید داخلی و ضعف در پرداخت یارانه‌های تولیدی و... از عوامل مهم اقتصادی هستند که همواره می‌توانند سبب افزایش تقاضا برای قاچاق قلمداد گردند که بر این اساس می‌تواند عنوان کرد که دولت برای حمایت از صنایع یا صرفه‌جویی ارزی با غیرضرور شناختن و لوکس شناختن انواع زیادی از کالاها آن را غیرمجاز و ممنوع اعلام می‌کند و همین ممنوعیت باعث کمبود و گران شدن کالاهای مورد بحث شده که این خود جاذبه‌ای برای قاچاق و ورود کالا می‌گردد (فیروزجائی، ۱۳۸۹، ۶۴).

۳-۳. عوامل فیزیکی

یکی از بارزترین دلایل بروز قاچاق عوامل فیزیکی هستند که از جمله این عوامل می‌توان به عوامل جغرافیایی و بحث گستردگی مرزهای زمینی و دریایی و کمبود منابع انسانی لازم در جهت مبارزه با قاچاق نام برد که محرومیت مناطق مرزی بسیاری از نقاط کشور در غرب، شرق و جنوب کشور و حتی در قسمتهایی از شمال کشور و تلاش مردمان این مناطق برای جبران کاستی‌های خود سبب این پدیده گشته است و همانطور که بیان گردید گستردگی مرزهای آبی و خشکی و از همه مهمتر محصور بودن بین تعداد زیادی از کشورهای همسایه و عدم توانایی در کنترل این مرزها و ناکافی بودن امکانات برای مقابله با ورود و خروج کالاها در مرزهای مختلف کشور بعنوان بخش قابل توجهی از قاچاق می‌تواند معرفی گردد (پیشین، ۵۶). بر همین اساس به نظر می‌رسد دادن امکانات رفاهی و ایجاد بسترهای شغلی برای مبارزه با بیکاری و شغل‌های کاذب در مناطق مرزی

از طریق راه اندازی مناطق آزاد تجاری در مرزهای پر رفت و آمد کشور و نیز دادن یک سری امتیاز در جهت مبادله ی کالا با کشورهای همسایه به مرزداران و البته کنترل بر اجرای آن که صرفا در انحصار مرزداران قرار گرفته و مدیریت مستقیم دولت را داشته باشد به و بستن کامل مبادی ورودی مرزها غیر از نقاط تعریف شده تسلط دولت می تواند در این زمینه راه گشا و مفید ارزیابی گردد.

۴-۳. عوامل سیاسی

یکی از علت هایی که به صورت غیرمستقیم در بحث قاچاق در دولت ها همواره خودنمایی می کند علت سیاسی است که به عنوان یکی از حربه های اصلی کشورهای رقیب برای تضعیف کشورها و دولت های دیگر بکار می برند که با در دسترس قرار دادن کالاهای مورد نیاز بر این امر اقدام می کنند و با این عمل به هدف های دوگانه خود خواهند رسید نخست تضعیف شرایط اقتصادی و تولیدی و متعاقب آن هرج و مرج و تضعیف اوضاع سیاسی و حکومتی کشورها. متاسفانه در چند سال اخیر کشورهای رقیب با بکار بردن این حربه تلاش مضاعفی بر این امر داشته اند که با شناسایی خطهای تولیدی، کالاهای از این دست را در معرض فروش با کمترین هزینه قرار داده اند و این امر باعث عدم تقاضا برای خرید داخلی و رکود بازار تولیدی و در نهایت تعطیلی بازار، کارگاه ها و کارخانه های داخلی شده است زیرا ناگفته پیداست که وضعیت نابسامان اقتصادی می تواند علتی عمده بر تضعیف وضعیت سیاسی دولت ها باشد که البته با تدابیر و فرزانگی دولت در یکی دو سال اخیر تا حدودی بر این امر غلبه ی نسبی داشته اند اما همانطوری که بیان گردید حمایت از تولید داخلی با بکار بردن و اختصاص یارانه می توان نقش مهمی را در این عرصه ایفا نمود.

۴. نقش جرایم سازمان یافته در قاچاق کالا

وزارت امور اقتصادی و
مالی

جرایم سازمان یافته عبارت از «فعالیت های غیرقانونی و هماهنگ گروهی منسجم از

اشخاص است که با تبانی باهم و برای تحصیل منافع مادی و قدرت به ارتکاب مستمر مجرمانه ی شدید می پردازند و برای رسیدن به هدف از هر نوع ابزار مجرمانه نیز استفاده می کنند.» (شمس ناتری، ۱۳۸۳، صص ۱۳-۲۵)

براساس تعریف ارائه شده می توان به ارتباط مستقیم این جرم با بحث قاچاق کالا هم پی برد که براین اساس می توان گفت که قاچاق کالا معمولاً در قالب شبکه های منسجم و سازمان یافته تبلور پیدا می کنند که ساختار کارآمد و انعطاف پذیر این شبکه ها علی الخصوص در قالب های قومی و محلی که از تعصبات خاصی نیز برخوردار می باشند و با ویژگی های خاص جغرافیایی و محیط انسانی تناسب دارند از طریق پیوندهای بین شبکه ای گستره فعالیت خود را به فراتر از مرزهای ملی می کشانند (حاجیبانی، ۱۳۸۸، ۳۵). جرایم سازمان یافته معمولاً بر اساس اوضاع و احوال و شرایط تغییر پیدا می کند اما آنچه وجه مشترک همه آنهاست بحث قاچاق است که البته در هر کشوری به تناسب، نوع قاچاق با کشور دیگر متفاوت است بعنوان مثال اگر در ایران قاچاق کالا مد نظر باشد در سریلانکا الماس و در کلمبیا کوکائین بیش از دیگر موارد مورد قاچاق قرار گرفته اند (هاشمی، ۱۳۹۰، ۲۲) معمولاً سندیکاهای جنایی سازمان یافته زنجیره های تجارت بین المللی را از طریق هجوم و خودداری از پرداخت مالیات و عوارض، قاچاق کالا، پولشویی و تجارت کالاهای جعلی استمار کرده و امنیت اقتصادی ملی را تهدید می کنند. یکی از موارد نگران کننده این است که فعالیت های قاچاق نیاز به مشارکت و همکاری افراد دارد که بعضاً این همکاری از سوی افرادی محقق می شود که قانوناً مجوز دسترسی به وسایل حمل و نقل و طرق و چراهای قانونی را دارند که از این طریق فعالیت های غیرقانونی خورد را با برچسپ قانونی انجام می دهند (بیابانی، ۱۳۹۰، ۱۴۶).

جرایم سازمان یافته که در قانون مجازات اسلامی مصوب ۱۳۹۲ مورد توجه قانون گذار قرار گرفته^{۱۷} بیانگر اهمیت این نوع از جرایم می باشد که از چشم مقنن ایرانی دور نمانده است و قانون گذار با حالتی ویژه به این مهم نگریسته است و به موجب ماده ۴۷ این قانون جرایم

۱۷. ماده ۴۷ و ۱۳۰ قانون مجازات اسلامی

سازمان یافته قابل تعلیق نیستند، برای همین قاچاق کالا که خود ضربه به اقتصاد کشور است اگر در قالب جرایم سازمان یافته ارتکاب بیابد قطعاً واکنش شدیدتری را می‌طلبد زیرا که اخلال در نظام اقتصادی به هر نحوی اگر در قالب سازماندهی شده و در جهت تضعیف نظام اقتصادی کشور باشد مجازات‌های سنگینی را خواهد طلبید.

۵. مبانی پیشگیری از قاچاق

از نظر متخصصان جرم‌شناسی مجازات یک مسکن است نه درمان و بهترین درمان پیشگیری است ولی نحوه پیشگیری در هر پدیده‌ای حتی با موارد مشابه نیز متفاوت است. جرم‌شناسان پیشگیری از جرم را مطالعه‌ی وسایل و امکانات علمی پیشگیری از بزهکاری می‌دانند و در یک مفهوم مضیق معتقدند، پیشگیری عبارت است از «مجموعه وسایل و ابزارهایی که دولت برای مهار بهتر بزهکاری از دو طریق حذف و یا محدود کردن عوامل جرم‌زا و نیز اعمال مدیریت مناسب نسبت به عوامل محیطی، فیزیکی و اجتماعی که به نوبه‌ی خود فرصت‌های مناسبی را برای ارتکاب جرم ایجاد می‌کنند» (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۰، ۸) در این تعریف، پیشگیری از جرم مدنظر نیست بلکه اقدامات مربوط به قبل از وقوع جرم است، بنابراین صدور حکم و اجرای مجازات از تعرف فوق خارج است. با توجه به تعریف فوق بایستی عنوان نمود پیشگیری از جرم در هر جرمی که مدنظر جرم‌شناس است متفاوت بوده چون خواستگاه اصلی جرایم هم در رابطه با همدیگر متفاوت است بر همین اساس بایستی برای بحث قاچاق کالا و ارز و پیشگیری از آن با حفظ اصول و مبانی کلی پیشگیری از نگاه متخصصین امر اقدامات مقتضی را انجام داد زیرا اعتقاد جرم‌شناسان بر این است که هرگاه پیشگیری اگر در مسیر اصلی خود بکارگرفته نشود نتیجه عکس خواهد داد و قطعاً بار منفی آن بیشتر خواهد بود بر همین مبنا در این نوشتار با توجه به مبانی پیشگیری و علل و عواملی که سبب ایجاد قاچاق شده‌اند در یک مسیر متعادل موضوع را طرح خواهیم نمود.

۱-۵. پیشگیری کیفی

توسل و تمسک به کیفر و مجازات های صعب و سخت از مشخصات دیرینه سیاست کیفری جوامع برای ایجاد رعب و وحشت در افراد مستعد بزهکاری و جلوگیری از ارتکاب جرم می باشد (نجفی توانا، ۱۳۹۱، ۶۲) پس روشن است که پیشگیری کیفری به دنبال اختصاص دادن کیفر برای ارتکاب جرایم توسط افراد است در واقع نگاه پیشگیری کیفری به بعد از ارتکاب جرم است، بر همین اساس آنچه در مجموعه قوانین ما تحت عنوان مجازات برای افراد در نظر گرفته شده است پیشگیری کیفری است در واقع پیشگیری کیفری به دنبال این است که با اختصاص دادن کیفر و مجازات برای افراد به دو هدف نایل گردد، نخست جلوگیری از تکرار جرم توسط مرتکب و بازدارندگی بودن برای وی و دوم جنبه ارعاب و به بیان ساده تر درس عبرت برای دیگران که فکر ارتکاب چنین بزه را در سر دارند. قانون گذار ایران برای بحث قاچاق کالا و ارز در تمامی اراده های قبلی خود این مبانی را مورد توجه قرار داده و در آخرین اراده خود برای مرتکبین قاچاق مجازات های سنگین از جمله جریمه های نقدی، مصادره مال مکشوفه، مصادره وسیله نقلیه و حبس های متعدد را لحاظ نموده است که با تطبیق این نوع نگرش با بحث پیشگیری از جرم، قانون گذار با اختصاص دادن این مقدار از مجازات های سنگین به نبال جلوگیری از تکرار آن در مرتکب و ایجاب رعب و هراس و درس عبرت برای سایرین است.

۲-۵. پیشگیری غیر کیفری

پیشگیری غیر کیفری عبارت است از شیوه های غیر قهر آمیز که دولت ها جهت مهار بزهکاری، از طریق حذف یا محدود سازی عوامل جرم زا و نیز از طریق مدیریت مناسب عوامل محیط فیزیکی و اجتماعی، فرصت های مناسب ارتکاب جرم را فراهم می کند، بکار می گیرد (ابراهیمی، ۱۳۹۰، ۴۵). در این نوع از پیشگیری تدابیر مناسب برای قبل از ارتکاب جرم مدنظر است. در واقع آنچه از روح مسئله برداشت می گردد این است که پیشگیری غیر کیفری به دنبال عدم ارتکاب جرم است و معتقد است که بایستی یک سری سازوکارهایی برای جلوگیری از ارتکاب جرم اندیشیده

شود و صرف هزینه‌ها را برای جلوگیری از ارتکاب جرم بهتر از صرف هزینه برای اعمال کیفر و جلوگیری از ارتکاب دوباره آن می‌داند هرچند یک سری معتقدند که اگر در امتداد پیشگیری‌های غیرکیفری، پاسخ‌های کیفری در نظر گرفته نشود بی‌تردید کارایی این اقدام‌ها محدود خواهد بود زیرا در آن صورت جامعه در هنگام شکست ابزارهای کیفری مناسب برای واکنش در اختیار نخواهد داشت. (نجفی ابرندآبادی، ۱۳۸۹، ۵۸۴). تئوری پیشگیری غیرکیفری امروزه برای مقابله با اکثر جرایم مورد توجه جرم‌شناسان قرار گرفته است زیرا با یک سری الگوهای بنیادین کارایی آن در بسیاری از جرایم بصورت کامل خودنمایی می‌کند که با طراحی الگوهایی از جنس خود جامعه یا محیط پیرامون سعی در حذف یا حداقل کم‌رنگ کردن دایره ارتکاب جرم داشته است. در بحث قاچاق همان‌طور که در ادامه بیان خواهد شد استفاده از الگوهای جامعه محوری و توجه به پتانسیل‌های فیزیکی و طبیعی و هم سو قرار دادن این الگوها با مبانی مبارزه با قاچاق نقش ارزنده‌ای را ایفا خواهد نمود و می‌تواند مسیر پیشگیری را هموارتر و نتیجه شایسته را به دنبال داشته باشد.

۲-۱. پیشگیری اجتماعی

پیشگیری اجتماعی بر فرآیند ارتکاب متمرکز است و بر مبنای رویکرد عوامل بزهکاری، سازماندهی برنامه‌هایی به منظور مقابله با آن و تغییر شرایط اجتماعی و اقتصادی نامناسبی است که فرد در آن زندگی می‌کند و منشأ رفتارهای ضد اجتماعی وی می‌شود. (ابراهیمی، همان، ۵۱). در این نوع از پیشگیری همان‌طور که از تعریف آن دو مقوله جامعه و اقتصاد نهفته است که به نظر می‌رسد ایجاد فرهنگ و نهادینه کردن آنچه که به بحث قاچاق ختم می‌شود در بین مردم و اینکه عمل قاچاق در نظر مردم و حتی خود قاچاق چیان زشت و قبیح جلوه نماید و به مانند بسیاری از جرایم خود مردم متولی پیشگیری از آن باشند و نیز سامان دهی به امور اقتصادی از طریق فراهم نمودن بازار تولید داخلی، بالابردن سطح کیفی کالاها، رفع بیکاری، سازماندهی به وضعیت اخذ مالیات از بنگاه‌های تولیدی، اختصاص تسهیلات مناسب و بی‌بهره یا کم‌بهره در جهت حمایت از بنگاه‌های تولیدی، بومی‌سازی نیروهای کار، ایجاد فرهنگ کار و کارگری در معنای مآوض له و بسیاری دیگر از مواردی که در این

مسیر مفید هستند از سیاست‌ها و متدهای اصلی پیشگیری اجتماعی هستند. در واقع در پیشگیری اجتماعی در این زمینه، دولت بایستی با اصلاح وضعیت اقتصادی با کمک اقتصاددانان و صاحب نظران در این زمینه و درگیر نمودن خود مردم و بازاریان بعنوان متولیان مبارزه با قاچاق اقدام نماید.

۲-۲-۵. پیشگیری وضعی

این نوع از پیشگیری که به صورت علمی در دهه ۱۹۸۰ در کشور انگلستان مطرح شد با توجه به شرایط بزهکار، نوع جرم اهداف بزهکار و... اقداماتی را به اجرا در می‌آورد که فرآیند آنها از بین رفتن و یا تضعیف موقعیت‌ها و فرصت‌های ارتکاب جرم خواهد شد (نجفی توانا، همان، ۶۵). در مفهوم دیگر پیشگیری وضعی یعنی ایجاد مانع مابین بزهکار و سیل جرم با استفاده از سه عنصر فیزیکی، انسانی و غیرانسانی برای از بین رفتن یا حداقل کم‌رنگ نمودن ارتباط مابین آنها، که بر این مبنای نظر می‌رسد یکی از بارزترین دلایل بروز قاچاق عوامل جغرافیایی باشند که به دلیل گستردگی مرزهای زمینی و دریایی و احاطه بودن بین چندین کشور و همسایگی با آنها و همچنین رقابت اقتصادی و سیاسی با اکثر این کشورها بر این امر افزوده است که برای مقابله با این کار نخست بایستی مرزهای ورودی و خروجی را با استفاده از ابزار و وسایل متعدد و یا محدود، کنترل و در بعضی موارد به طور کامل قطع نمود که این امر مستلزم صرف هزینه‌های بالایی در بادی امر می‌باشد برای نمونه یکی از این ابزارهای کارآمد استفاده از عنصر فیزیکی مانند کشیدن حصارهای بتونی، سیم خاردار، خندق و ... می‌باشد که در بعضی موارد نیز می‌توان با اختصاص دادن نیروهای انسانی و ایجاد گلوگاه‌های نظامی و مرزبانی در مرزهای ورودی و خروجی و بستن منفذهای موجود برای کنترل و یا قطع ورود و خروج اقدام نمود و در نهایت بایستی عنوان نمود در بعضی از موارد به دلایلی می‌توان ورود و خروج‌ها را بطور کامل قطع نمود زیرا مرزهای جغرافیایی مستعد رفت و آمد مردمان آنها هستند و این می‌تواند بعنوان یک فرصت برای دولت قلمداد گردد که با تشکیل و تمهید بازارهای مرزی و مناطق آزاد تجاری ضمن توجه به منابع مالی و اقتصادی، برای مرزنشینان ایجاد شغل کرده و این می‌تواند خود مرزنشینان را ترغیب و به مبارزه با قاچاق کالا و ارز تشویق نمود.

نتیجه گیری

با دقت و تامل در مطالب عنوان شده روشن خواهد شد، قاچاق یک پدیده شوم است و دارای ابعاد و نتایج مختلف است که با رسوخ در سیستم اقتصادی و مالی دولت‌ها، کم‌کم وارد بدنه سیاسی و اجتماعی شده و باعث تضعیف بدنه حاکمیتی از تمام زوایا خواهد شد که بایستی برای جلوگیری از آن تدابیر اصولی مطابق متدهای روز دنیا در امر پیشگیری و بر مبنای آنچه که در بحث پیشگیری مطرح گردید وضع گردد.

با توجه به مفهوم و مضامین قاچاق و بررسی مطالب عنوان شده به نظر می‌رسد تمام آنچه که برای تحلیل و تبیین قاچاق و همچنین پیشگیری از آن مورد ارزیابی قرار گرفت را بتوان در مبحث «اقتصاد مقاومتی» خلاصه نمود زیرا مقاومت به صورت اصولی و کارآمد و با برنامه می‌تواند در تمام جوانب اثرگذار باشد، هم می‌تواند کیفیت کالای داخلی را افزایش دهد، هم می‌تواند رقابت بین‌المللی اقتصادی را کنترل کند و هم می‌تواند وضعیت اقتصادی داخلی را سامان بخشیده و از ورود و خروج غیرقانونی کالا جلوگیری نماید.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

منابع

۱. آزمایش، علی، تقریرات کلاسی، جزوه‌ی جزای اختصاصی ۲، ۱۳۷۸.
۲. ابراهیمی، شهرام، جرم‌شناسی پیشگیری، نشر میزان، ۱۳۹۰.
۳. اردبیلی، محمدعلی، حقوق جزای عمومی، ج ۱، نشر میزان، ۱۳۸۶.
۴. بیابانی، غلام حسین، باباپور، محمدرضا، قاجاق کالا ابعاد آشکار و پنهان آن، مجله کارآگاه، ش ۱۵، تابستان ۱۳۹۰.
۵. حاجیانی، ابراهیم، تحلیل شبکه‌ای جرایم سازمان‌یافته، فصلنامه دانش انتظامی، ش ۳، ۱۳۸۸.
۶. شمس ناتری، محمدابراهیم، جرایم سازمان یافته، فصلنامه فقه و حقوق، ۱۳۸۳.
۷. عمید، حسن، فرهنگ لغات فارسی به فارسی، نشر امیر کبیر، ۱۳۸۱.
۸. فیروزجائی، مختار، قاجاق کالا و ارز، نشر آزاده، ۱۳۸۹.
۹. جعفری لنگرودی، محمد جعفر، ترمینولوژی حقوقی، انتشارات گنج دانش، چاپ ۱۴، ۱۳۸۶.
۱۰. نجفی ابرنآبادی، علی حسین، پیشگیری عادلانه از جرم (علوم جنایی مجموعه مقالات در تجلیل از دکتر آشوری)، انتشارات سمت، ۱۳۸۹.
۱۱. -----، جزوه کلاسی درس جرم‌شناسی پیشگیری دوره دکتری، تهیه محمدعلی بابایی، دانشگاه تربیت مدرس، ۱۳۸۰.
۱۲. نجفی توانا، علی، جرم‌شناسی، نشر آموزش و سنجش، ۱۳۹۱.
۱۳. هاشمی، حمید، باباپور، محمدعلی، جرایم سازمان‌یافته، نشر مدبران، ۱۳۹۰.